

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

هشدارهایی

درباره چک

سرشناسه: دفتر پژوهش‌های اسلامی سازمان زندانها

عنوان: هشدارهایی درباره چک

تکرار نام پدیدآور: تهیه و تنظیم دفتر پژوهش‌های اسلامی سازمان زندانها

مشخصات ظاهری: ۲۴ص، [جیبی]

ISBN: 978-600-5098-41-9

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه به صورت زیرنویس،

موضوع: چک - قوانین و مقررات - ایران

موضوع: چک - راهنمای آموزشی

رده کنگره: ۱۳۹۲، ۵۷۵، ۹۳۹ / KMH

۲۹۳۳۷۷۳

رده دیویی: ۳۶۴/۵۵۰۹۶، شماره مدرک:

هشدارهایی درباره چک

تهیه و تنظیم: دفتر پژوهش‌های اسلامی سازمان زندانها

به سفارش: ستاد دیه کشور

نوبت چاپ: اول، بهار ۱۳۹۲

تیراژ: ۵۰۰/۰۰۰ جلد

قطع: جیبی

صفحه: ۲۴ صفحه

شابک: 978-600-5098-41-9

هشدارهایی دربارهٔ

چک

چک، برگهٔ بسیار سبک و کوچک و آسان یابی است که اموال و دارایی‌های فراوانی را به راحتی جا به جا می‌کند و انسان را از رنج و دشواری حمل و انتقال آن در مسافت‌های دور و نزدیک، بی‌نیاز می‌سازد. اما همین برگهٔ کوچک، گاهی به دست فریب‌کاران و دغل‌بازان و یا ساده‌لوحان، تله انفجاری وحشتناکی می‌شود که شعاع تخریبی‌اش گسترهٔ زندگی انسان و اجتماع را در بر می‌گیرد و فرد را تا پشت میله‌های «زندان»، پرتاب می‌کند.

واژه شناسی چک

چک (به فتح چ) کلمه‌ای فارسی به معنای نوشته‌ای است که با آن از پولی که در بانک دارند مبلغی را دریافت کنند یا به دیگری حواله دهند.[□]

واژه چک در متون کهن ادب فارسی مانند دیوان خاقانی، فردوسی، سفرنامه ناصر خسرو، و مانند آن به کار رفته است.

معرب این کلمه «صک» است و غالباً به معنای حواله و برات به کار رفته است.

در زبان انگلیسی، کلمه چک (check) به معنای بازرسی و بررسی است و از آن جا که بانک‌ها برای پرداخت وجه مندرج در سند، موجودی را نزد خود،

□. فرهنگ معین، مدخل «چ».

بررسی و بازرسی می‌کنند این سند، چک نامیده شده است. □

در کشورهای غربی برای اولین بار، چک در سال ۱۳۷۴ میلادی در ایتالیا معمول شده و از آن جا در قرن هفدهم میلادی به انگلستان، کانادا، و آمریکا راه یافته و از سال ۱۸۳۵ م در فرانسه رواج پیدا کرده است. چک در ایران، سابقه زیادی ندارد و از مقررات قانونی فرانسه اقتباس شده است، اما این که چرا در آن، تلفظ به کار نرفته به این علت است که انگلیسی‌ها در ایران، سابقه بانک داری داشتند و در تهران و برخی از شهرهای ایران مثل اصفهان و رشت فعالیت می‌کردند و این سند از

□. دکتر ربیعا اسکینی، حقوق تجارت، ص ۱۸۵.

طریق آن‌ها به مردم شناسانده شد و به این دلیل با تلفظ انگلیسی آن آشنایی یافتند.[□]

چک بی محل یا پرداخت نشدنی

چک به وجود آمد تا مشکلی را حل کند، اما چرا به مشکل تبدیل شد و افرادی با آن به «زندان» افتادند یا سرمایه خود را فنا کردند؟ همه مشکل از چک بی محل به وجود همه دردها از چک بی محل، درست شد، حال لازم است بدانیم که این متولد چیست.

برخی می‌پندارند که چک بی محل، آن است که موجودی در بانک نداشته باشد و گاهی از همین ناحیه

□. دکتر امیرحسین فخاری، تقریرات درس حقوق و تجارت.

ضربه می‌خورند، حال آن که تعریف کامل و قانونی چک بی محل این است که:

«چک بی محل، چکی است که موجودی ندارد یا دچار نقص امضا، اختلاف در نوشته‌ها یا خط خوردگی است. برخی حقوق دانان گفته‌اند: به جای «چک بی محل» از عبارت «چک پرداخت نشدنی» استفاده شود. چون گاهی یک چک، موجودی کافی دارد، اما امضا یا نوشته‌هایش دچار مشکل است، لذا در بانک پرداخت نمی‌شود.»

علل و عوامل صدور چک بی محل

پژوهش‌های میدانی که در مورد زندانیان چک بی محل، صورت گرفته نشان می‌دهد که عوامل زیر در صدور چک بی محل، مؤثرند:

۱. وام نزولی (رباخواری): سرپرست خانواده برای رفع نیازهای روزانه با ربحی سنگین نزول می‌کند و به تدریج، بار قرض و نزول او سنگین‌تر می‌شود تا سرانجام او را از پای درمی‌آورد و راهی زندان می‌شود. در یک مطالعه آماری که از میان ۱۰۰ نفر از مجرمین چک برگشتی صورت گرفته ۳۲٪ آن را، همین گیرندگان وام نزولی، تشکیل می‌دهند.

۲. خرید اجناس قسطی: برخی مردم، غالباً حساب دخل و خرج و درآمد خود را نمی‌کنند و بی‌گدار به آب می‌زند و اقدام به خرید اجناس به صورت قسطی با قیمت بالاتر از معمول و عرفی می‌کنند و در وجه آن، چک می‌دهند. پس از مدتی در سررسید چک، خود را قادر به پرداخت نمی‌بینند و عاقبت، گرفتار قانون و حبس می‌شوند.

در همان جامعه آماری صد نفره، ۲۷٪ از همین دسته بوده‌اند. البته بعضی هم به انگیزه کلاه برداری، و به قصد و نیت بالا کشیدن مال مردم، اجناس قسطی می‌خرند.

۳. کلاه برداری: بعضی با انگیزه و نیت بد، املاک و اجناسی را از دیگران - معمولاً با قیمت بالا - می‌خرند و بابت خریدهایی که می‌کنند چک صادر می‌کنند، سپس اگر موجودی در بانک داشته باشند خالی می‌کنند و اموال و املاک خود را هم به نام نزدیکان و آشنایان می‌زنند، اما در رسید چک، مبلغ را تأمین نمی‌کنند. این افراد یا فرار می‌کنند و از کشور خارج می‌شوند و یا به زندان می‌افتند.

در جامعه آماری صد نفره، ۵٪ آنان از این گروهند. البته باید توجه داشت که چون پرونده‌های کلاه برداری

معمولاً به اداره آگاهی ارجاع می‌شود و به دایره چک نمی‌آید، آمار مزبور، واقعی نیست.

۴. مسکن: بعضی صاحب‌خانه‌ها، به شرطی خانه خود را اجاره می‌دهند که مستأجر یک فقره چک- در وجه حامل، نه بابت اجاره- به او بدهد تا در موقع تخلیه بتواند آن را به اجرا بگذارد و آن قدر مستأجر را زیر فشار بگذارد- حتی به قیمت زندانی کردن او- تا منزل را تخلیه کند. از میان همان صد نفر، ۸۰٪ از این دسته‌اند.

۵. رفاقت: کسی وام می‌گیرد و از رفیقش می‌خواهد تا با یک چک، وام او را ضمانت کند، هنگامی که او نمی‌تواند اقساط خود را بپردازد، ضامن گرفتار می‌شود. ۵٪ از مجرمین مورد مطالعه از این قبیل‌اند.

۶. مستی: نوشیدن مشروبات الکلی، زیان‌های فراوان جسمی و روحی دارد، یکی از آثار زیان بار آن، در چک‌های بی محل خود را نشان داده است؛ یعنی فرد امضاء کننده چک، مست بوده و در حالت ناهشیاری، آن را صادر کرده است.

۷. اعتیاد: معتاد برای تأمین مواد مورد نیاز خود به هر عملی که ممکن باشد دست می‌زند، که یکی از کارهای او صدور چک بی محل است.

۸. فحشا: شبیدانی بی صفت، زانی را برای فحشا و ایجاد درآمد از راه فحشاگری آنان به خدمت می‌گیرند و برای این که آنان را استخدام کنند، ابتدا از آن‌ها چک می‌گیرند تا هر موقع خواستند آن‌ها را به اجرا بگذارند و به اتهام چک بی محل نامبردگان را تحت تعقیب قرار دهند.

۹. قمار: در جمع قماربازان برای گرو داشتن مبلغ،

شرط بندی و قمار، از طرفین در وجه حامل چک می‌گیرند. در پایان، آن که باخته چون مدعی است که در قمار، مفت بری شده، وجه چک را تأمین نمی‌کند در نتیجه، چک او برگشت می‌خورد و علیه او اقدام می‌کنند.

عواقب صدور چک

کسی که دسته چک دارد و چک صادر می‌کند باید بداند که این برگه کوچک برای او مسئولیت آفرین است و باید پی‌آمدهای آن را نیز بپذیرد، به این مسئولیت‌ها و عواقب، اشاره می‌کنیم:

۱. صادر کننده چک در مورد عدم پرداخت وجه

چک، دارای مسئولیت کیفری و مستوجب تعقیب

کیفری با مجازات حبس، جزای نقدی و ممنوعیت از داشتن دسته چک است.

۲. قانون، صادر کننده چک راه‌اگر وجه را در سررسید معین، تأمین نکند، مسئول جبران خسارت تأخیر و خسارت‌ها و هزینه‌های دادرسی، نسبت به دارنده چک، می‌داند و در مورد او اقدام می‌کند.

۳. اگر صادر کننده چک، شخص حقوقی (شرکت، مؤسسه یا سازمان) باشد برای مدیران و افرادی که چک را به مدیریت و نمایندگی از شخص حقوقی امضا کرده‌اند، علاوه بر مسئولیت کیفری، مستوجب مسئولیت تضامن جهت پرداخت وجه چک و خسارت‌های دادرسی و تأخیر و تأدیه خواهد بود.

۴. نام شخصی که چک بی محل صادر کند در فهرست و بانک اطلاعاتی مربوطه در بانک مرکزی

جمهوری اسلامی ایران قرار خواهد گرفت و کلیه بانک‌های کشور، قابلیت شناسایی او را از این طریق خواهند داشت.

۵. اموال صادرکننده چک بی محل، حتی قبل از صدور حکم از طریق مرجع قضایی به عنوان دلیل، توقیف خواهد شد.

۶. دارنده چک می‌تواند حتی بدون مراجعه به دادگاه از طریق اجرای ثبت برای وصول وجه چک و توقیف اموال صادر کننده، اقدام کند.

نکته‌های ایمنی

خطراتی که از ناحیه چک به وجود می‌آید، گاهی مربوط به صادر کننده چک است و گاهی مربوط به گیرنده آن، از این رو در دو قسمت نکته‌های ایمنی را

یادآور می شویم که با رعایت آن‌ها، احتمال سوء استفاده و دردسر آفرینی بسیار کم میشود. نباید این نکته‌ها را دست و پا گیر و سخت و وقت‌گیر بدانید و با خود بگویید: «ما که اطمینان داریم»، نه اصلاً این طور فکر نکنید. آن گاه که چک به مشکل برخورد کرد متوجه می‌شوید که چگونه مال و آبرو و شخصیت خود را آسان فروخته‌اید.

نکته‌های ایمنی برای صادر کننده چک

وجود چک در دست دارنده آن به معنای بستانکاری او تلقی می‌شود و اثبات این که او واقعاً بستانکار نیست یا چک اشتبهاً صادر شده یا سهوی به کسی تحویل و یا در حساب و کتاب یا هنگام نوشتن ارقام، اشتباهی رخ داده، به عهده صادرکننده آن است و تا زمانی که این امر اثبات

نشود و حکم مربوط از دادگاه گرفته نشود مسئولیت‌های
کیفری و مدنی مربوطه- از جمله پرداخت وجه چک- به
عهدهٔ صادر کنندهٔ آن می‌باشد.

به دلیل همین مسئولین سنگین است که نکته‌های
ایمنی چندی را برای محکم کاری و جلوگیری از سوء
استفاده می‌آوریم:

۱. چک را طوری بنویسید که امکان دست کاری و
کم و زیاد کردن در آن نباشد. برای جلوگیری از این
دست کارها، جاهای خالی را با ضربدر یا خطوط ممتد پر
کنید. مثلاً در کادر پایین چک که مبلغ چک را به عدد
می‌نویسند، با ضربدر و خطوط ببندید تا نتوانند جلوی
آن، عدد دیگری را اضافه کنند. این کار را برای نام دارندهٔ
چک و مبلغ به حروف و تاریخ نیز تکرار کنید.

۲. چک را قلم خورده نکنید، چون قلم خوردگی

می‌تواند از موجبات مسئولیت و تعقیب کیفی برای صادرکننده چک محسوب می‌شود. در صورتی که چک، پشت نویسی و یا قلم خوردگی ندارد، روی چک به صورت مشخص این عبارت را بنویسید: « فاقد قلم خوردگی و پشت نویسی ».

۳. در صورتی که مجبور شدید توضیحی در پشت

چک بنویسید، حتماً بعد از امضا کردن، دور آن توضیح و امضای خود را با ضربدر ببندید. برای اطمینان بیشتر روی آن، چسب نواری بچسبانید.

۴. همه عددها و عبارت‌های چک حتماً با یک قلم و

یک رنگ، نوشته شود. استفاده از دستگاه‌های پرفراژ یا

نرم افزارها و چاپ‌گرهایی که امکان چاپ ارقام و

عبارت‌های روی برگه‌های چک را فراهم می‌کند نیز مفید

خواهد بود. در صورت استفاده از این دستگاه‌ها لازم است از جوهرهای دائمی (ترجیحاً مشکی) و با بهترین کیفیت در دستگاه‌های چاپ استفاده شود تا از وضوح و خوانایی کافی برخوردار باشد.

۵. در نوشتن مبلغ چک، دقت زیادی کنید. آن را هم

به حروف و هم به عدد و هم به ریال و هم به تومان بنویسید. صفرها را حتماً به صورت دایره‌ای بنویسید که به عدد ۵ شبیه نباشد. از نوشتن نقطه به جای صفر، پرهیز کنید. روی نوشته‌ها، خصوصاً مبلغ عددی چک، نوار چسب بی رنگ بچسبانید.

۶. ذکر تاریخ به حروف، ارجحیت دارد، اما اگر قصد

دارید تاریخ را به حروف و اعداد بنویسید بهتر است تاریخ چک را به روز، ماه و سال (هم به حروف و هم به عدد)

بنویسید و دقت کنید که بین تاریخ با حروف و یا عدد، مغایرت نباشد.

۷. هیچ‌گاه، چکی را به صورت سفید امضا صادر

نکنید. مراقبت کنید امضای شما با نمونه‌های امضای بانکی شما یکی باشد. مطابقت نکردن امضای روی چک با نمونه امضای بانکی می‌تواند موجب مسئولیت و تعقیب کیفری باشد.

هنگام امضا، نام و نام خانوادگی خود را هم کنار آن،

به عنوان بخشی از امضا بنویسید. به عبارت دیگر، اگر امضای شما مرکب از یک عبارت (نام و نام خانوادگی) و یک شکل (شکل امضا) باشد، امکان جعل امضای شما به وسیله دیگران، کاهش می‌یابد و در صورت جعل، اثبات و شناسایی جاعل را ساده‌تر می‌کند.

۸. بهتر است روی چک دقیقاً قید شود که چک را بابت چه معامله‌ای و یا تعهدی صادر کرده‌اید. این امر به لحاظ اثباتی و از جنبه تعیین نوع و مورد معامله و تعهد، بسیار با اهمیت است و ایفای تعهد یا ادای دین از ناحیه شما را ثابت می‌کند.

مثلاً: روی چک بنویسید: «در وجه آقای... بابت خرید یک دستگاه اتومبیل، موضوع مبیعه نامه شماره... مورخ...». با این کار، اثبات وقوع معامله راجع به آن خودرو و اثبات ایفای تعهد و پرداخت قیمت از ناحیه خود را امکان پذیر و آسان تر می‌کند.

۹. از چک‌هایی که صادر می‌کنید، اسکن یا عکس

تهیه و در بایگانی خود، نگه داری کنید.

۱۰. مبلغ و تاریخ صدور و گیرنده چک را روی قسمت

جدا نشدنی دسته چک بنویسید.

نکته‌های ایمنی برای گیرنده چک

به هنگام دریافت چک، اگر به نکته‌های ایمنی زیر توجه کنید، دچار بسیاری از دردها نخواهید شد:

۱. چک را به تاریخ روز دریافت کنید. چون در مورد چک مدت دار، نمی‌توان اقدام کیفری با عنوان چک بی محل، انجام داد.

۲. چک در حضور شما، نوشته و امضا و از دسته چک جدا شود.

۳. چک مخدوش و قلم خورده را نگیرید. مبلغ عددی و حروفی چک با هم یکی باشد. بانک به مبلغ حروفی اهمیت می‌دهد.

۴. در مورد چک‌هایی که در حضور شما امضا و نوشته نمی‌شود، بلکه به صورت نوشته شده تحویل‌تان می‌گردد، به این موارد توجه کنید:

الف) فتوکپی رنگی چک نباشد، بلکه اصل باشد. برای این که بفهمید اصل است یا نه، باید محل برش و جدا شدن برگ چک از دسته چک را دست بکشید، این محل باید زائده‌های کوچکی را داشته باشد که حاکی از جدا شدن چک از دسته چک است.

ب) پشت چک را به دقت نگاه کنید، باید برجستگی‌های ناشی از حرکت و فشار قلم در محل نوشتن تاریخ و مبالغ امضا و حواله کرد چک، قابل رؤیت و با نوک انگشتان قابل لمس باشد.

ج) تحویل دهنده چک به خود را کاملاً احراز هویت کنید. رؤیت اصل شناسنامه و کارت ملی وی، و تهیه تصویر از تمام صفحات آن‌ها مفید خواهد بود.

د) تحویل دهنده چک به شمار باید پشت (ظهر) آن را با تصریح به این که ظهر نویس است در حضور شما با

تصریح به نام و نام خانوادگی خود امضا کند. در این صورت، مانند صادرکننده چک برای پرداخت وجه آن به شما مسئول خواهد بود.

ه) شماره تماس و نشانی صادرکننده چک را از هر

شخصی که قصد دارد چک دیگری را به شما بدهد،

بگیرید، سپس طی تماس با صادرکننده چک از مفقود یا مسروقه یا جعلی یا امانی نبودن چک، اطمینان پیدا کنید.

۵. اگر از صادرکننده چک، شناخت قبلی ندارید و

میزان اعتبار وی و حساب بانکی او برایتان روشن

نیست، پرینت کارکرد سه یا شش ماهه اخیر حساب او را

به صورت مهر شده از بانک بگیرید. همچنین اندکی

بررسی و تحقیق از کسبه محل و همکاران او مفید است.

اطلاع از موجودی حساب صادرکننده چک هم برای شما

لازم است.

۶. در صورت امکان، دو شاهد در جریان صدور و تحویل چک به شما و شاهد ماجرا باشند.
۷. فتوکپی اسناد هویت صادر کننده چک مثل شناسنامه و پشت و روی کارت ملی اش را بگیرید و نشانی محل سکونت و محل کار و تلفن های دسترسی به وی را یادداشت کنید.
۸. چک سفید امضا (بدون مبلغ) با چک بدون تاریخ، غیر قابل اقدام کیفری است.
۹. اگر قرار است بابت دریافت چک رسید بدهید یا از شما خواسته شد که صورت جلسه یا قراردادی را که در آن به شماره و تاریخ چک اشاره شده، امضا کنید، قبل از امضا با وکیل یا فرد مطلع و مورد اعتمادی، مشورت کنید.
۱۰. حواله های صادره از مؤسسات مالی و اعتباری و صندوق های قرض الحسنه و تعاونی های اعتبار، چک محسوب نمی شود و مشمول قانون چک نیست و قابل اقدام نمی باشد.